

Тимкова В. А.

<https://orcid.org/0000-0001-5170-5412>

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ЧИННИК НОРМАТИВНОСТІ МЕДІАДИСКУРСУ

У статті здійснено комплексний аналіз нормативності мовлення в сучасній журналістській практиці як важливого складника професійної компетентності журналіста. Обґрунтовано роль засобів масової інформації у формуванні мовної свідомості суспільства та поширенні зразків літературної мови. Визначено поняття мовної норми, охарактеризовано її основні різновиди та окреслено специфіку реалізації в усному й писемному журналістському мовленні.

Особливу увагу приділено типовим порушенням лексичних, граматичних, орфоепічних і стилістичних норм у сучасних медіатекстах. На основі аналізу публікацій українських друкованих та електронних засобів масової інформації виявлено найпоширеніші мовні помилки, зокрема калькування інішомовних конструкцій, невиправдане вживання запозиченої лексики, порушення норм слововживання та наголосу. З'ясовано основні чинники, що зумовлюють відхилення від мовної норми в журналістській практиці, серед яких провідними є дефіцит часу на редагування матеріалів, вплив інішомовного інформаційного простору та зниження ролі літературного редактора.

У статті наголошено на мовній відповідальності журналіста перед суспільством та підкреслено необхідність системного підходу до підвищення рівня культури мовлення в медіасередовищі. Запропоновано основні напрями вдосконалення нормативності журналістського мовлення, зокрема посилення мовної підготовки майбутніх журналістів, упровадження редакційного мовного контролю та активне використання кодифікованих мовних джерел.

Окремо підкреслено важливість формування культури мовлення майбутніх журналістів як фундаменту дотримання мовних норм у професійній діяльності та чинника підтримки високого рівня медіакомунікації.

Ключові слова: культура мовлення, мовна норма, журналістика, медіатекст, мовна компетентність, професійна етика.

Постановка проблеми. Особливе значення для забезпечення нормативності журналістського мовлення має формування культури мовлення майбутніх журналістів під час їхньої фахової підготовки. На етапі навчання у закладах вищої освіти закладаються базові мовні компетентності, професійні мовленнєві навички та відповідальне ставлення до слова як інструмента суспільного впливу.

Культура мовлення майбутніх журналістів передбачає не лише знання кодифікованих мовних норм, а й уміння свідомо та доречно застосовувати їх у різних жанрах і форматах медіакомунікації. Важливими складниками є мовна рефлексія, навички саморедагування, критичне ставлення до інішомовних запозичень і кальок, а також дотримання стилістичної доцільності мовних засобів.

Мова журналістики відіграє важливу роль у формуванні мовної свідомості суспільства, адже саме медіа є одним із найпотужніших каналів поширення мовних зразків. У сучасних умовах інтенсифікації інформаційних процесів, розвитку цифрових медіа та зростання темпів продукування контенту проблема нормативності мовлення журналістів набуває особливої актуальності. Порушення мовних норм у медіатекстах негативно впливає не лише на якість журналістського продукту, а й на загальний рівень культури мовлення в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових публікаціях останніх років проблема культури мовлення майбутніх журналістів розглядається як ключовий складник професійної

підготовки фахівців медіасфери. Дослідники одноставно наголошують, що якість медіадискурсу безпосередньо залежить від рівня мовної компетентності журналіста, його здатності дотримуватися літературних норм, етичних стандартів і комунікативної доцільності. У контексті глобалізації, цифровізації та гібридизації жанрів медіатекстів питання нормативності мовлення набуває особливої ваги.

У публікаціях мовознавчого та журналістичкознавчого спрямування культура мовлення трактується не лише як сукупність орфоепічних, лексичних, граматичних і стилістичних норм, а й як показник загальної культури особистості журналіста, його відповідальності перед аудиторією та суспільством.

Аналіз фахових статей, монографій і навчально-методичних праць дає змогу виокремити кілька провідних напрямів дослідження культури мовлення майбутніх журналістів.

Перший напрям пов'язаний із теоретичним осмисленням поняття «культура мовлення» та «мовна норма». У цих працях автори зосереджуються на визначенні критеріїв нормативності медійного мовлення, типології мовних норм, а також на розмежуванні понять «мовна помилка», «відхилення від норми» та «стилістично вмотивований засіб» [4, с. 71].

Другий напрям стосується аналізу реального стану мовлення в сучасних ЗМІ. Дослідники фіксують поширення суржику, кальок, іншомовних запозичень без стилістичної потреби, порушень акцентуаційних та граматичних норм. У цьому контексті наголошується на негативному впливі медіамовлення на формування мовної свідомості молоді.

Третій напрям охоплює педагогічний аспект проблеми – формування культури мовлення студентів-журналістів у закладах вищої освіти. У публікаціях аналізуються навчальні програми, методи і форми роботи, спрямовані на вдосконалення мовної підготовки майбутніх журналістів.

У більшості проаналізованих публікацій культура мовлення майбутніх журналістів розглядається як системоутворювальний чинник нормативності медіадискурсу. Автори підкреслюють, що саме журналіст є посередником між мовною нормою та масовою аудиторією, а отже, несе відповідальність за збереження і розвиток літературної мови в публічному просторі.

Нормативність медіадискурсу в наукових працях пов'язується з такими характеристиками, як точність, логічність, чистота, доречність і етич-

ність мовлення. Порушення цих параметрів розглядається як чинник зниження довіри до медіа та деградації мовних стандартів у суспільстві [8, с. 133].

Значна частина публікацій присвячена аналізу освітніх стратегій формування культури мовлення майбутніх журналістів. Дослідники наголошують на необхідності інтеграції мовознавчих дисциплін із фаховими журналістськими курсами, активного використання аналізу медіатекстів, редагування, тренінгів з усного мовлення та риторики.

У працях підкреслюється, що ефективне формування мовної культури можливе лише за умови системної роботи, орієнтованої не тільки на засвоєння норм, а й на розвиток мовного чуття, критичного мислення та професійної відповідальності студента.

У працях українських мовознавців і дослідників журналістики проблема культури мовлення майбутніх журналістів посідає чільне місце. Зокрема, Ф. Бацевич у дослідженнях з комунікативної лінгвістики наголошує на взаємозв'язку мовної норми, комунікативної доцільності та прагматичного аспекту мовлення, що є особливо важливим для медійної сфери. Його концепція комунікативної компетентності журналіста активно використовується у працях, присвячених аналізу медіадискурсу.

Л. Мацько та О. Пономарів розглядають культуру мовлення як інтегративну якість мовної особистості, акцентуючи на нормативності, чистоті й точності публічного мовлення. У їхніх працях підкреслюється роль журналіста як носія й транслятора літературної норми в суспільстві [10, с. 232].

Значний внесок у розроблення проблеми зробила С. Я. Єрмоленко, яка у своїх дослідженнях аналізує динаміку мовних норм у сучасній українській мові та вплив масмедіа на їх трансформацію. Авторка наголошує, що саме медіадискурс часто стає простором закріплення як нормативних, так і ненормативних мовних явищ [5, с. 94].

Питання формування культури мовлення студентів у закладах вищої освіти ґрунтовно висвітлені у працях М. Пентилюк, Н. Голуб, Г. Корицької, які обґрунтовують необхідність системної мовної підготовки майбутніх журналістів, орієнтованої на практичне застосування норм у професійній діяльності.

У дослідженнях О. Сербенської особлива увага приділяється етичному та духовному виміру мовлення журналіста, відповідальності за слово в публічному просторі, що безпосе-

редньо пов'язано з поняттям нормативності медіадискурсу.

Отже, аналіз наукових публікацій українських дослідників засвідчує, що культура мовлення майбутніх журналістів розглядається як ключовий чинник забезпечення нормативності медіадискурсу. У працях провідних науковців наголошується на відповідальній ролі журналіста у формуванні мовної свідомості аудиторії та збереженні літературних норм.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз дотримання мовних норм у сучасній журналістській практиці та визначення основних чинників, що впливають на мовленнєву культуру майбутніх журналістів.

Виклад основного матеріалу. У навчальному процесі доцільним є поєднання теоретичного опанування норм української літературної мови з практичними заняттями: аналіз медіатекстів, виправлення типових мовних помилок, моделювання професійних комунікативних ситуацій. Такий підхід сприяє формуванню стійкої мовної норми та зменшенню кількості мовних порушень у майбутній професійній діяльності.

Тому-то культура мовлення студентів-журналістів є важливим чинником підвищення нормативності сучасного медіадискурсу і має розглядатися як складова професійної етики та якості журналістської освіти.

Мовна норма як центральне поняття культури мовлення посідає важливе місце в системі лінгвістичних знань. У наукових працях мовознавців мовна норма трактується як історично зумовлена й суспільно схвалена сукупність правил уживання мовних одиниць, що забезпечують стабільність і зрозумілість комунікації [2, с. 134]. Вона є результатом мовної практики носіїв літературної мови та кодифікується у словниках, граматиках і правописних нормах.

Для журналістського мовлення мовна норма має особливе значення, оскільки журналіст виступає посередником між мовною системою та масовою аудиторією. Саме через медіа значна частина суспільства засвоює мовні зразки, що робить журналіста відповідальним за збереження й поширення нормативних форм української літературної мови. Як зазначає О. Пономарів, відступи від норми в публічному мовленні швидко закріплюються в мовній свідомості реципієнтів [3, с. 87].

У межах теорії мовної норми розрізняють стабільні та варіантні норми. Варіантність особливо характерна для сучасного етапу розвитку української мови, що зумовлено активними соціо-

культурними процесами та впливом глобалізації. У журналістській практиці це вимагає від мовця глибокого знання кодифікованих джерел і вміння свідомо обирати нормативний варіант відповідно до жанру й стилю публікації.

Мовна норма є сукупністю загальноприйнятих і кодифікованих мовних засобів, які регулюють правильність і доречність уживання одиниць мови в певний історичний період. У лінгвістиці розрізняють орфоепічні, лексичні, граматичні, стилістичні та орфографічні норми. Для журналістського мовлення особливе значення мають також норми слововживання й синтаксичної організації тексту, адже вони безпосередньо впливають на зрозумілість і переконливість повідомлення.

Журналіст як професійний мовний комунікатор зобов'язаний не лише знати мовні норми, а й уміти застосовувати їх відповідно до жанру, комунікативної ситуації та цільової аудиторії.

Формування культури мовлення є фундаментальною складовою професійної підготовки журналіста. Мова журналіста не лише передає інформацію, а й формує світогляд аудиторії, впливає на суспільну свідомість та створює образ засобу масової інформації. Високий рівень мовної культури дозволяє журналісту: забезпечити точність та зрозумілість комунікації; уникати типових мовних помилок у письмових і усних медіатекстах; підтримувати професійний імідж видання та довіру аудиторії; ефективно адаптувати матеріал під різні жанри та комунікативні ситуації. Наведені аспекти підкреслюють, що мовна компетентність є не додатковим, а обов'язковим компонентом професійної підготовки журналістів.

Нормативність мовлення в журналістиці виявляється на всіх рівнях мовної системи – від фонетичного до текстового. У писемному журналістському мовленні ключову роль відіграє дотримання орфографічних і пунктуаційних норм, тоді як в усному мовленні особливої ваги набувають орфоепічні та акцентуаційні правила.

Жанрова специфіка журналістських матеріалів зумовлює різний ступінь допустимості відхилень від нейтральної літературної норми. Так, у публіцистичних жанрах можливе обмежене використання емоційно-експресивних засобів, однак інформаційні жанри вимагають максимальної нормативності й стилістичної нейтральності. Недотримання цього принципу призводить до зниження інформативної цінності тексту та втрати довіри аудиторії [1, с. 92].

У сучасних онлайн-медіа спостерігається тенденція до спрощення мовного оформлення

матеріалів, що часто пояснюється прагненням до оперативності. Проте така практика нерідко суперечить професійним стандартам журналістики й негативно позначається на мовній культурі суспільства загалом.

Сучасна журналістська практика характеризується поєднанням нормативності та елементів розмовності, що зумовлено прагненням медіа бути ближчими до аудиторії. Водночас надмірне використання просторічних елементів, іншомовних запозичень, кальок і жаргонізмів часто призводить до порушення мовних норм.

Найпоширенішими відхиленнями від норми в журналістських текстах є лексичні помилки, неправильне керування, порушення наголосу, калькування синтаксичних конструкцій з інших мов. Особливо помітними ці явища є в онлайн-медіа, де швидкість публікації матеріалів часто переважає над якістю мовного оформлення. Культура мовлення майбутніх журналістів ґрунтується на знанні й практичному застосуванні кодифікованих норм української літературної мови: лексичних норм – правильний добір слів, уникання калькування з інших мов; граматичних норм – точне вживання форм і конструкцій; орфоепічних норм – правильне наголошення та вимова; стилістичних норм – відповідність стилю та жанру тексту; норм слововживання та синтаксису – зрозумілість, логічність і структурованість повідомлення.

Дослідження українських лінгвістів, зокрема О. Пономаріва та Л. Мацько, показують, що відступи від мовних норм у навчальному процесі можуть сформувати стійкі помилкові мовні стереотипи у майбутніх журналістів. Тому системне навчання має поєднувати теорію з практикою. Студенти аналізують сучасні друковані й онлайн-публікації, виявляють типові мовні помилки (лексичні кальки, порушення граматики та стилю), пропонують нормативні варіанти. Практичні завдання включають написання та редагування матеріалів, що сприяє формуванню навичок усвідомленого мовного вибору та підвищенню рівня мовної компетентності. Імітація журналістських ситуацій: проведення інтерв'ю, написання репортажів, прес-релізів, новинних статей із суворим дотриманням норм мови. Електронні корпуси текстів, онлайн-словники, автоматичні системи перевірки орфографії та стилю дозволяють студентам швидко і ефективно перевіряти правильність власних текстів.

Аналіз сучасних медіатекстів дає змогу виокремити типові порушення мовної норми, що регулярно трапляються в журналістській прак-

тиці. Лексичні помилки та кальки: приймати участь замість нормативного брати участь; на протязі тижня замість протягом тижня; згідно закону замість згідно із законом. Порушення норм слововживання: даний законопроект замість стилістично нейтрального цей законопроект; являється важливим замість є важливим. Орфоепічні та акцентуаційні порушення (в усному мовленні): неправильне наголошення слів: катАлог замість каталОг, фАховий замість фаховИЙ. Синтаксичні кальки з інших мов: це питання являється актуальним замість це питання є актуальним; мати місце у значенні відбуватися.

Такі відхилення від норми, багаторазово повторюючись у медіапросторі, закріплюються у мовній практиці аудиторії, що суперечить просвітницькій функції журналістики [3, с. 143; 2, с. 57]. До основних причин порушення нормативності мовлення в журналістській практиці належать: недостатній рівень мовної підготовки окремих журналістів; вплив іншомовного інформаційного простору; дефіцит часу на редагування матеріалів; зниження ролі літературного редактора в сучасних редакціях; орієнтація на розмовний стиль як засіб привернення уваги аудиторії. Ці чинники сприяють поширенню мовних помилок і формуванню хибних мовних стереотипів у масовій комунікації.

Підвищення рівня нормативності журналістського мовлення є комплексним завданням, що потребує системного підходу. Передусім ідеться про вдосконалення мовної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти. Навчальні програми мають передбачати поглиблене вивчення культури мовлення, стилістики та практичної риторики.

Не менш важливим є формування мовної відповідальності журналіста як складника його професійної етики. Усвідомлення впливу слова на суспільну свідомість спонукає журналіста до уважного й критичного ставлення до власного мовлення, що в перспективі сприяє підвищенню загального рівня культури мовлення в медіапросторі. Підвищення рівня нормативності мовлення журналістів можливе за умови системної мовної освіти, регулярного підвищення кваліфікації та посилення ролі мовного контролю в редакціях. Важливим є також формування усвідомлення мовної відповідальності журналіста перед суспільством.

Доцільним є впровадження мовних тренінгів, використання сучасних словників і довідників, а також тісна співпраця журналістів з філо-

логами та редакторами. Викладачі виступають наставниками у формуванні мовної культури, поєднуючи: теоретичні знання з практичними навичками; контроль та консультації щодо стилістичної й граматичної точності; обговорення помилок і пояснення правил їхнього уникнення. У професійній редакційній практиці наявність літературного редактора та внутрішніх довідників підвищує нормативність текстів, що надходять у медіапростір. Для студентів-журналістів важливо отримувати практичний досвід редагування, щоб розвивати мовну відповідальність ще під час навчання.

Висновки. Нормативність мовлення є невід’ємною складовою професійної діяльності журналіста. Дотримання мовних норм забезпечує якість медіатекстів, сприяє формуванню довіри аудиторії та підтримує високий рівень культури мовлення в суспільстві. У сучасній журналістській практиці проблема нормативності потребує постійної уваги й системного розв’язання, що зумовлює актуальність подальших наукових досліджень у цій галузі.

Дослідження показують, що: студенти, які системно опановують нормативні мовні норми, менше допускають мовних помилок у професійній діяльності; практика редагування та аналіз медіатекстів підвищує критичне мислення та мовну рефлексію; формування культури мовлення в навчанні впливає на збереження літературної норми у суспільстві та підвищує загальний рівень медіакомунікації.

Отже, культура мовлення майбутніх ключовим чинником підвищення якості медіадискурсу та професійної етики журналіста. Формування культури мовлення у студентів-журналістів потребує системного підходу, що поєднує теорію, практику та постійний мовний контроль. Такий підхід забезпечує: високий рівень професійної мовної компетентності; відповідальне ставлення до слова; дотримання норм у майбутній журналістській діяльності; підвищення якості медіатекстів та довіри аудиторії. Подальші дослідження мають бути спрямовані на поєднання теоретичних засад культури мовлення з практичними потребами сучасних цифрових медіа.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 344 с.
2. Бондар О. І. Культура мовлення журналіста. Київ : Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2012. 256 с.
3. Вихованець І. Р. Культура української мови : навч. посіб. Київ : Либідь, 2013. 288 с.
4. Гриценко П. Ю. Мовна норма і сучасна мовна практика. Київ : Наукова думка, 2011. 304 с.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності. Київ : Довіра, 1999. 412 с.
6. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Культура мовлення: навч. посіб. Київ : Либідь, 2018. 320 с.
7. Зелінська Н. В. Мова масової комунікації : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2004. 256 с.
8. Капелюшний А. О. Стилістика і редагування журналістського тексту : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2007. 272 с.
9. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. Київ : Вища школа, 2007. 296 с.
10. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2015. 462 с.
11. Пентилок М. І. Культура мови і стилістика : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 368 с.
12. Семенов О. М. Культура професійного мовлення журналіста. Суми : Університетська книга, 2010. 240 с.
13. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.
14. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. Київ : Алерта, 2020. 336 с.
15. Ярмутьська О. І. Мовна компетентність журналіста як складник професійної майстерності. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2018. Т. 1. С. 45–52.
16. Shumarova N., Marynenko I. *Media Language: Two Trends of Text Creation* // Scientific Notes of the Institute of Journalism. 2025. № 87.
17. Bondarenko O., Sydorenko O., Bondarenko Y. Sustainability as a component of speech culture of the modern Ukrainian. *Philological Treatises*. 2023. Т. 15, № 2.

Tymkova V. A. SPEECH CULTURE OF FUTURE JOURNALISTS AS A FACTOR OF NORMATIVENESS OF MEDIA DISCOURSE

The article provides a comprehensive analysis of speech normativity in modern journalistic practice as a crucial component of a journalist's professional competence. The role of mass media in shaping public linguistic consciousness and disseminating models of the literary language is substantiated. The concept of language norm is defined, its main types are characterized, and the specifics of their implementation in oral and written journalistic speech are outlined.

Special attention is paid to typical violations of lexical, grammatical, orthoepic, and stylistic norms in contemporary media texts. Based on the analysis of publications in Ukrainian print and online media, the most common language errors are identified, including calques from other languages, unjustified use of borrowed vocabulary, violations of word usage norms, and incorrect stress patterns. The main factors causing deviations from language norms in journalistic practice are determined, among which time constraints, the influence of foreign-language information space, and the reduced role of literary editing are dominant.

The article emphasizes the linguistic responsibility of journalists to society and highlights the need for a systematic approach to improving speech culture in the media environment. The main directions for enhancing the normativity of journalistic speech are proposed, including strengthening language training for future journalists, implementing editorial language control, and actively using codified linguistic sources.

Special emphasis is placed on the speech culture of future journalists as a foundational factor in ensuring adherence to language norms and maintaining high standards of professional media communication.

Keywords: *speech culture, language norm, journalism, media text, language competence, professional ethics.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026